

УДК 342.9(075.8)

О. БАРАНОВ, кандидат технічних наук,
лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки

СИСТЕМА ПРИНЦИПІВ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА

Анотація: у роботі запропонована система принципів інформаційного права України з врахуванням напрямів та тенденцій розвитку інформаційного права.

Досить велике значення в будь-якій галузі людської діяльності мають принципи, у відповідності з якими ця діяльність здійснюється. Слово принцип, що має латинське походження, у буквальному перекладі означає “основа”, “першооснова”. Принципи, які визначають початкові ідеї, положення, підходи є системоутворюючим фактором, що визначає стратегію, напрямки, тенденцію розвитку та діяльності в будь-якій визначеній сфері.

Особливу роль принципи відіграють у праві, тому що саме принципи права визначають початки, основи, юридичне закріплення яких у нормах права відбиває об'єктивні закономірності стану і розвитку суспільного і державного життя. В цілому, принципи права, відображаючи сутність права як специфічного регулятора соціальних відносин, визначають природу права, найбільш загальні закономірності і правила його розвитку. Тому проблематика принципів права є однією з добре досліджених у теорії права та у конкретних галузях права [1].

Однак, у зв'язку з появою нових галузей права, виникає необхідність вирішення задачі формування відповідних принципів права для цих галузей. **Тому однією з найважливіших складових проблеми становлення інформаційного законодавства є задача формування принципів інформаційного права.** Аналіз відомих досліджень і публікацій, у яких розпочато вирішення даної задачі, свідчить про початковий етап її розробки, як у вітчизняній юридичній науці, так і в закордонній.

Загальні принципи права

Розглянемо співвідношення загальних принципів права і принципів галузі права. Вочевидь, діалектика взаємовпливу загальних принципів права і принципів галузі права відповідає діалектиці категорій “загальне” і “одиничне”. Загальне виступає як сутність одиничного і загальна властивість для всіх одиничних. Загальне може проявитися тільки через одиничне. З іншої сторони будь-яка нова закономірність спочатку виступає в дійсності через появу в одиничному, а в подальшому в процесі інтеграції властивостей ряду одиничних формується загальне. Все це повною мірою відповідає співвідношенню загальних принципів права і принципів галузі права. Тому загальні принципи права повинні знаходити відображення при формулюванні принципів будь-якої галузі права, визначаючи загальні правові ідеї, положення, підходи до побудови і змісту галузі права [1].

Відображаючи закономірності регулювання певної сукупності суспільних відносин, що народжуються або вже усталені, установлюючи конкретні вимоги до мети і методів правового регулювання у певній сфері суспільних відносин, до правових інститутів, до змісту сукупності правових норм, принципи галузі права відбивають специфіку й основні якісні особливості цієї галузі.

Пануючим в сучасній юридичній науці є представлення принципів права як тих основних ідей, основ, що дістали офіційне закріплення в нормах законодавства. Це свідчить

про те, що якщо якісь ідеї, початки, основи не знайшли конкретного відображення в існуючих нормах права, то вони не можуть бути визнані принципами галузі права. Такий підхід досить серйозно обмежує можливість використання в якості принципів права тих ідей правосвідомості, що одержали суспільне визнання і реалізуються в правовідносинах, але конкретно не зафіксовані в нормативно-правових актах. Крім того, він суперечить і діалектиці категорій “загальне” і “одиничне”. Спочатку з’явилося одиничне – конкретні норми права, а лише вже потім після визначених процесів узагальнення з’являється щось загальне – принцип. Але конкретні норми права з’являються не на порожньому місці, а під впливом якихось основних пануючих у суспільстві соціально-політичних ідей. Тому діалектичний процес повинен припускати формування принципів права як шляхом фіксації у визначених нормах законодавства, так і шляхом їхнього формулювання в середовищі правосвідомості, яке дістало суспільне визнання.

До таких основних ідей, які отримали суспільне визнання, відноситься загально-соціальна (соціально-політична) група принципів, до яких можна віднести: визнання свобод особи; поділу повноважень гілок державної влади; захисту власності; демократизму; гуманізму й ін. Саме в цих принципах виражаються економічні, політичні, моральні підвалини існуючого суспільного ладу України. Саме через призму цих принципів реалізується втілення в правову систему соціально-політичних основ сучасного суспільства нашої держави.

Принципи права, які знаходять відображення в конкретних нормах права, можна віднести до спеціально-юридичних. Саме ці принципи дозволяють виділити право з усієї сукупності соціальних регуляторів, визначити його відмінності й особливості. Ряд цих принципів відображені в конституції України – це принципи; свободи; справедливості; визнання верховенства права; державних гарантій на захист прав власника; рівності всіх перед законом і т.д.

Безсумнівно, як загально соціальні так і спеціально-юридичні принципи права повинні бути узгоджені одне з одним. Саме узгодженість і несуперечність можуть забезпечити їх ефективну реалізацію як в правотворчому процесі, так й в правозастосовному.

Таким чином, загальні принципи права являють собою єдину систему загально соціальних і спеціально-юридичних принципів права. Доцільно буде реалізувати такий же підхід і при розгляді задачі формування принципів галузі інформаційного права.

Особливості правового регулювання інформаційних відносин

Відомо, що особливості об’єкта і суб’єктів правового регулювання впливають на формування спеціально-юридичних принципів права. Тому дослідження особливостей правового регулювання інформаційних відносин почнемо з вивчення особливостей об’єкта і суб’єкта цих відносин. У роботі [2] було запропоновано в якості предмету регулювання інформаційного права розглядати інформаційні відносини й інформаційні інфраструктурні відносини, або іншими словами суспільні відносини, що мають місце в процесі створення, поширення, використання, збереження й утилізації (знищення) інформації, та суспільні відносини, що мають місце в процесі функціонування суб’єктів інформаційної інфраструктури, надання інформаційних послуг і виконання робіт в інформаційній сфері, використання інформаційних технологій і ресурсів та забезпечення інформаційної безпеки, або іншими словами які забезпечують оборот інформації. У порівнянні з визначенням, яке дано в роботі [3], новим у цьому визначенні є введення поняття інформаційних інфраструктурних відносин, що дає можливість досить однозначно кваліфікувати суспільні відносини, які зв’язані з функціонуванням інформаційної інфраструктури.

Виходячи з викладеного, до основних суб'єктів інформаційних відносин варто віднести суб'єкти, безпосередньо задіяні в обороті інформації, тобто зв'язані зі створенням, поширенням, збереженням, використанням та знищенням (утилізацією) інформації, а також суб'єкти, які зв'язані з процесами, що забезпечують оборот інформації. Приведемо деякі приклади таких суб'єктів.

Твориці інформації – це юридичні або фізичні особи, які в результаті інтелектуальної або іншої діяльності продукують (створюють) інформацію.

Розповсюджувачі інформації – це юридичні або фізичні особи, які в результаті своєї діяльності передають (поширюють) інформацію від творців інформації до її користувачів.

Користувачі інформації – це юридичні або фізичні особи, які в процесі своєї діяльності використовують інформацію.

Виробники інформаційних продуктів – це юридичні особи або фізичні, видом діяльності яких є створення інформації.

Виробники інформаційних технологій – це юридичні особи, основним видом діяльності яких є виробництво інформаційних технологій.

Аналогічно можна визначити й інших суб'єктів інформаційних відносин та інформаційних інфраструктурних відносин. При цьому варто мати на увазі, що одна і та ж юридична або фізична особа може одночасно виконувати роль декількох суб'єктів інформаційних відносин.

Особливості правового регулювання інформаційних відносин визначаються особливостями інформації як об'єкта суспільних відносин, що підлягають правовому регулюванню. На думку В.А. Копилова до таких особливостей інформації можна віднести наступні [4]:

- інформація при передачі її для використання відокремлюється від свого творця чи власника. Отже, необхідно мати юридичні механізми закріплення факту приналежності конкретної інформації суб'єктам права на інформацію.

- інформація після її передачі в будь-якому вигляді і на будь-яких умовах не може бути фізично відірвана від свого творця чи власника. Отже, необхідно мати юридичні механізми закріплення факту передачі конкретної інформації та юридичних наслідків використання цієї інформації як для творця, так і для користувача.

- інформація не існує сама по собі, вона пов'язана з конкретним фізичним носієм. Більш того, одна й та ж інформація може бути відображена на різних матеріальних носіях. Отже, необхідно мати юридичні механізми ототожнення конкретної інформації і матеріального носія, а також різниці матеріального носія як конкретної речі і матеріального носія як носія конкретної інформації.

- інформація представляється у певних організаційних формах – окремі дані (зведення), документи, масиви (бази) даних (документів), бібліотеки, фонди документів, архіви і т.д. Отже, необхідно мати юридичні механізми віднесення до конкретної інформації всіх її можливих організаційних форм.

В цілому, можна погодитися з переліченими особливостями інформації як об'єкту суспільних відносин, що підлягають правовому регулюванню, однак варто звернути увагу на те, що аргументація, наведена В.А. Копиловим, незважаючи на її певну загальність, страждає ухилом у бік інформаційних комп'ютерних технологій. Тому необхідно підкреслити те, що все вище назване стосується усіх видів і типів інформації, властивим всім видам людської діяльності, – відео, аудіо, друкованої, електронної тощо.

Крім того, варто виділити ще кілька особливостей інформації:

- інформація є результатом особливого виду людської діяльності – інтелектуальної, однакові результати якої можуть бути досягнуті незалежно і “одночасно” декілько-

ма юридичними або фізичними особами. Отже, необхідно мати юридичні механізми фіксації моменту створення конкретної інформації і фіксації авторства її творців.

- інформація, у залежності від змісту, може розрізнятися за режимами доступу, що вносить певні особливості в процеси створення, поширення, збереження, використання і знищення (утилізації) інформації. Отже, необхідно мати юридичні механізми визначення режиму доступу до інформації і регламентації роботи з нею.

Перш ніж перейти до формулювання принципів інформаційного права України варто зупинитися на проблематиці інформаційної безпеки, оскільки інформаційна безпека відіграє особливу роль не тільки в інформаційній діяльності, але і взагалі в життєдіяльності держави в цілому, її структур, суспільства й окремо громадянина.

В роботі [5] дано визначення інформаційної безпеки, під якою розуміється такий стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави, при якому зводиться до мінімуму нанесення збитку через:

- неповноту, несвоєчасність і невірогідність інформації яка використовується;
- негативний інформаційний вплив;
- негативні наслідки функціонування інформаційних технологій;
- несанкціоноване поширення, використання та знищення інформації.

Автором роботи виділяються чотири основні напрямки, які можна досить докладно прокоментувати виходячи з їхнього змісту щодо особливостей принципів, методів і способів досягнення інформаційної безпеки при здійсненні діяльності в тій чи іншій інформаційній галузі.

Наприклад, звернемо увагу на перший напрямок – “неповнота, невірогідність і несвоєчасність використовуваної інформації”. Цей напрямок цілком корелює зі статтею 34 Конституції України й означає те, що інформаційна безпека тільки тоді може бути забезпечена, коли людина, держава, юридичні особи будуть мати можливість вчасно як одержувати, так і поширювати достовірну і повну інформацію.

Результатом досліджень, проведених автором, є висновок про те, що інформаційна безпека є атрибутивною властивістю всіх систем як технічних, так і соціальних виходячи з того, що інформаційна складова відіграє одну з найважливіших функцій у їхній життєдіяльності. Атрибутивність інформаційної безпеки пояснюється тим, що вона відіграє важливу роль у реалізації самозбереження – фундаментальної функції всіх систем. Природно це відноситься і до суб'єктів інформаційних відносин, елементів інформаційної інфраструктури, тому вимоги забезпечення інформаційної безпеки обов'язково повинні знаходити адекватне відображення в принципах інформаційного права.

Принципи інформаційного права

Слід зазначити, що незважаючи на те, що всі дослідники відзначають важливість формування принципів інформаційного права, дотепер не сформульована єдина, стала точка зору на їх зміст [3, 4, 6]. У вітчизняній юридичній літературі проблему інформаційного права вивчають ряд дослідників [7 - 10]. Однак задача визначення принципів інформаційного права практично не досліджувалася, що пояснюється початковою стадією вивчення в цілому проблеми інформаційного права України. Ця ситуація цілком пояснюється тим, що інформаційне законодавство, інформаційне право тільки народжується в правовій системі держави, тому система його принципів перебуває в стадії формування.

Таким чином, у рамках загальної проблеми дослідження теоретичних основ розвитку інформаційного права України є актуальною задача формування принципів інформаційного права, визначення їх переліку та змісту. Актуальність вирішення цієї задачі обумовлюється тим, що принципи інформаційного права України є методологічною основою за-

конотворчої і правозастосовної роботи і від їх правильного формування і формулювання істотно залежить ефективність правового регулювання інформаційних відносин.

Метою даного дослідження є обґрунтування та визначення структури і змісту системи принципів інформаційного права України.

До загально правових принципів, що властиві й інформаційному праву, варто віднести наступні принципи [1]:

- соціальної справедливості і соціальної свободи;
- гуманізму і демократизму;
- верховенства права і рівності громадян перед законом;
- єдності прав і обов'язків тощо.

Перейдемо до формулювання і розгляду саме принципів інформаційного права.

Ряд авторів [3, 4, 6] формулюють принципи інформаційного права, однак без належної уваги до відповідного обґрунтування і систематизації. Крім того, необхідно враховувати той факт, що зміст принципів інформаційного права повинен сприяти встановленню конкретних вимог до мети і методів правового регулювання, до змісту сукупності правових норм, відображати специфіку, визначати основні якісні особливості предметної області.

В якості базового принципу інформаційного права пропонується використовувати принцип забезпечення інформаційної безпеки з урахуванням того, що забезпечення інформаційної безпеки є одним з основних атрибутивних властивостей систем, у тому числі соціальних. Цей принцип знайшов відображення в ст. 17 Конституції України: *“Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу”*.

Наступні принципи є похідними від цього базового принципу.

1. Свободи одержання і поширення інформації.

Цей принцип закріплений у Конституції України:

- гарантія права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (частина 1 ст. 34);
- право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір (частина 2 ст. 34);
- гарантія права вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. (частина 2 ст. 50).

Крім того, цей принцип знайшов відображення в кодексах і законах України:

- Цивільний кодекс України – ст. 285, 293, 302;
- Закон України “Про інформацію” – ст.5, 9,10;
- Закон України “Про друковані засоби масової інформації (пресі) в Україні” – ст. 2;
- Закон України “Про національну програму інформатизації” – ст. 5.

Таким чином, дотримання названого принципу при формуванні конкретних норм інформаційного права вимагає створення правових механізмів забезпечення і гарантії свободи одержання і поширення інформації для суб'єктів інформаційної діяльності, визначення відповідальності за перешкоди як при одержанні інформації, так і при її поширенні.

Виключення щодо свободи одержання і поширення інформації можуть бути встановлені законом і тільки в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або суспільного ладу.

2. Об'єктивності, вірогідності, повноти і точності інформації.

Цей принцип опосередковано закріплено у Конституції України в ряді норм – в статтях 32, 34, 50. Він досить чітко викладений в Законі України “Про інформацію” у статті 5, в Законі України “Про національну програму інформатизації” – ст. 5, в Цивільному кодексі України – ст. 700, 868, 911.

Таким чином, дотримання названого принципу при формуванні конкретних норм інформаційного права вимагає створення правових механізмів, що стимулюють забезпечення об'єктивності, вірогідності, повноти та точності інформації, що визначають відповідальність за порушення цих вимог, відшкодування нанесеного збитку через надання або використання необ'єктивної, недостовірної, неповної та неточної інформації.

3. Гармонізації інтересів особи, суспільства і держави в інформаційній діяльності.

Формулювання цього принципу запропоноване в роботі В.А. Копилова [6]. У чинному законодавстві України в явному вигляді цей принцип не знайшов відображення. Але зміст статей 32, 34 Конституції України, статей 21, 23, 28 Закону України “Про інформацію” та ряду інших законодавчих актів свідчить про те, що законодавець приділяє серйозну увагу проблемі гармонізації співвідношення прав і інтересів особи, суспільства і держави. Особливу увагу повинно приділяти можливим випадкам прояву конфлікту інтересів суб'єктів інформаційних відносин. Вирішення проблеми усунення конфлікту інтересів знаходить подальший розвиток у законопроектах, що знаходяться на розгляді Верховної ради України – “Концепції національної інформаційної політиці”, “Про захист персональних даних” тощо.

Безсумнівно, до цієї категорії проблем – гармонізації інтересів особи, суспільства і держави в інформаційній діяльності, відноситься і проблема розмежування доступу до інформації. У статті 28 Закону України “Про інформацію” визначені два масиви інформації за режимом доступу до неї: відкрита інформація без обмеження доступу і інформація з обмеженим доступом. До останньої відноситься (ст. 30 Закону України “Про інформацію”): конфіденційна і таємна. Правовий режим доступу до інформації з обмеженим доступом регламентується або спеціальними законами (Закон України “Про державну таємницю”), або окремими нормами законів (“Про банки і банківську діяльність” – ст. 60 - 62, “Про нотаріат” – ст. 8 тощо).

З ростом обсягу і маси інформаційних відносин в умовах все зростаючого впливу інформаційних процесів на результати людської діяльності неминуче виникають проблеми на ґрунті конфліктуючих прав і інтересів окремої особи, юридичних осіб, держави і суспільства в цілому. Тому законодавець повинен вжити всі заходи для забезпечення балансу прав та інтересів особи, суспільства і держави в інформаційній діяльності.

Таким чином, дотримання названого принципу при формуванні конкретних норм інформаційного права вимагає створення правових методів, що забезпечують реалізацію гармонізації інтересів особи, суспільства і держави в інформаційній діяльності.

4. Мінімізації негативного інформаційного впливу.

Цей принцип може трактуватися досить широко. Насамперед, мова йде про недопущення інформаційної діяльності і поширення інформації, що можуть завдати шкоди психічному і фізичному здоров'ю громадян, соціальним і моральним цінностям суспільства і особи, або спрямовані на пропаганду антиконституційних дій, жорстокості і насильства.

В поданому до Верховної ради України законопроекті “Про інформаційну безпеку України” в якості загроз інформаційній безпеці в частині негативного інформаційного впливу визначені наступні:

- поширення засобами масової інформації сцен насильства, жорстокості, порнографії;

- маніпулювання суспільною свідомістю, у тому числі й шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації;
- фальсифікація, перекручування інформації або її умовчання про події, що мають місце в житті суспільства;
- тенденційність і упередженість при інтерпретації результатів опитувань, референдумів, виборів.

Крім того, можна говорити і про такі загрози:

- поширення недостовірної інформації про особу;
- використання маніпулятивних інформаційних технологій з впливом на підсвідомість людини (ефект 25 кадру й ін.);
- поширення інформації, що містить заклики до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, розпалення расової, національної, релігійної ворожнечі, здійснення терористичних актів (ст. 46 Закону України “Про інформацію”).

Таким чином, дотримання названого принципу при формуванні конкретних норм інформаційного права вимагає створення правових механізмів щодо недопущення випадків негативного інформаційного впливу, визначення відповідальності за ці дії і механізми відшкодування нанесеного збитку.

5. Мінімізації негативних наслідків функціонування інформаційних технологій.

Саме з появою нових інформаційних технологій, заснованих на широкому застосуванні обчислювальної техніки, проблема інформаційної безпеки набуває особливо гострого звучання. Насамперед це пов'язано з тим, що:

по-перше, в сучасних умовах засоби обчислювальної техніки інтенсивно й масово впроваджуються в чисельні сфери діяльності суспільства, держави і громадян;

по-друге, відбувається процес надзвичайної концентрації різноманітної інформації в обчислювальних системах, на підставі якої приймаються рішення на різних рівнях, починаючи з державного і закінчуючи особистим.

В даний час велика кількість соціальних і технічних процесів спирається на використання сучасних комп'ютерних інформаційних технологій. Недоліки в роботі комп'ютерних систем можуть призводити до порушення нормального функціонування цих процесів. Наприклад, у банківських системах, системах керування залізничним та повітряним рухом, системах керування роботою атомних реакторів широко використовуються програмно-апаратні обчислювальні комплекси. Їх некоректна робота може призвести до збоїв у роботі всієї банківської системи, до порушень в організації руху, до катастрофічних наслідків роботи атомних станцій. Отже, некоректна робота інформаційних комп'ютерних систем також є джерелом загроз інформаційній безпеці.

Таким чином, дотримання названого принципу при формуванні конкретних норм інформаційного права вимагає створення правових механізмів недопущення негативних наслідків функціонування інформаційних технологій як на етапі проектування, так і на етапі експлуатації, визначення відповідальності за порушення визначених вимог і механізмів відшкодування нанесеного збитку.

6. Недопущення несанкціонованого поширення, використання і знищення інформації.

Основа інформаційних відносин – це використання інформації. За правовим режимом інформація поділяється на два великі масиви: відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом. До останнього законодавець відносить наприклад таємну інформацію (державна таємниця, банківська таємниця, лікарська таємниця, конфіденційна інформація і т.п.). Відповідними нормативно-правовими документами встановлюється

режим доступу до цієї інформації та правила її використання. Крім того, існує досить великий масив інформації, використання якої можливо тільки з урахуванням положень авторського права і права на інтелектуальну власність. Несанкціоноване поширення, використання і знищення вищезгаданої інформації може завдати шкоди законним правам і інтересам суб'єктам інформаційних відносин.

Таким чином, дотримання названого принципу при формуванні конкретних норм інформаційного права вимагає створення правових механізмів недопущення несанкціонованого поширення, використання і знищення інформації, визначення відповідальності за порушення вимог здійснення тільки санкціонованих дій з такою інформацією і механізмів відшкодування нанесеного збитку.

Вище викладені принципи інформаційного права сформульовані з урахуванням особливостей інформації як об'єкта суспільних відносин, що вимагають відповідного правового регулювання. Однак, є певний прошарок суспільних відносин в яких інформація виступає в якості об'єкту цивільних правовідносин. У частині 2 статті 38 Закону України “Про інформацію” зазначено: *“Інформація є об'єктом права власності громадян, організацій (юридичних осіб) і держави. Інформація може бути об'єктом права власності, як у повному обсязі, так і об'єктом тільки володіння, користування або розпорядження”*. Крім того, у статті 39 Закону України “Про інформацію” стверджується, що *“інформаційна продукція й інформаційні послуги громадян і юридичних осіб, що займаються інформаційною діяльністю, можуть бути об'єктами товарних відносин, що регулюються діючим цивільним і іншим законодавством”*. Таким чином, з урахуванням року прийняття закону (1992 р.), законодавець принципово встановив статус інформації як об'єкта права власності і товару, а значить встановив можливість задіяти інформацію в якості об'єкту цивільних правовідносин. На жаль, Цивільний кодекс України в редакції 2003 року чітко і явно не визначає інформацію в якості речі. Однак, відповідно до ст. 177 ЦКУ інформація є об'єктом цивільних прав.

Нагадаємо, що відповідно до статті 3 ЦКУ основними принципами цивільного права є:

- неприпустимість свавільно втручання в сферу особистого життя людини;
- неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, установлених Конституцією України і законом;
- свобода договору;
- свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом;
- судовий захист цивільного права й інтересу;
- справедливість, добросовісність та розумність.

Ці принципи повною мірою можуть бути застосовані і для інформаційного права. Відповідно до цього і до вище зробленого висновку сформулюємо ряд принципів інформаційного права, які зумовлені залученням інформації до її цивільного обігу.

7. Інформація виступає в якості об'єкту цивільних правовідносин.

Цей принцип свідчить про те, що інформація може бути об'єктом цивільних правовідносин, встановлених договорами або правочинами. При цьому під правочином законодавець розуміє широкий спектр дій особи, які спрямовані на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (частина 1 ст. 202 ЦКУ).

Таким чином, дотримання названого принципу при формуванні конкретних норм інформаційного права вимагає створення правових механізмів регулювання укладання договорів і інших правочинів з урахуванням особливостей інформації, як об'єкта суспільних відносин, визначення особливостей прав і обов'язків суб'єктів інформаційного права при реалізації ними цивільних правовідносин.

8. Невідторгаємість інформації.

Цей принцип свідчить про те, що будь-яка інформація в процесі її передачі користувачу не може бути фізично відторгнута від її творця або власника.

Таким чином, дотримання названого принципу при формуванні конкретних норм інформаційного права вимагає створення правових механізмів закріплення факту передачі (відчуження) конкретної інформації і юридичних наслідків використання цієї інформації як для творця, так і для користувача, а також, при необхідності, правових механізмів щодо відмовлення творця інформації від певних прав після її передачі.

9. Єдність і різниця інформації і носія інформації.

Цей принцип описаний у роботах [4, 6], однак з різних позицій. Більш того, в роботі Чубукової С.Г [6] вказується, що правовому регулюванню підлягає тільки документована інформація. В українському законодавстві під інформацією розуміється – документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому середовищі (ст. 1 Закону України “Про інформацію”, ст. 200 ЦКУ). Це означає, що в якості носія інформації можуть виступати як матеріальні носії (папір, відеоплівки, магнітні плівки, фотографії, магнітні й оптичні диски тощо), так і фізичні поля (акустичні, електромагнітні). Для встановлення певних юридичних фактів необхідно розрізняти інформацію і носій, на якому вона розміщена.

Таким чином, дотримання цього принципу при формуванні конкретних норм інформаційного права вимагає створення правових механізмів ототожнення конкретної інформації і конкретного матеріального носія, а також відмінності матеріального носія як конкретної речі, і матеріального носія як носія конкретної інформації.

10. Об'єктність надання інформації.

Цей принцип свідчить про те, що будь-яка інформація в процесі створення представляється у вигляді якогось об'єкту, певних організаційних форм, наприклад, відео й аудіо фільми, окремі дані (зведення), документи, інформаційні продукти, інформаційні ресурси, масиви (бази) даних (документів), бібліотеки, фонди документів, архіви тощо.

Таким чином, дотримання названого принципу при формуванні конкретних норм інформаційного права вимагає створення правових механізмів юридичного визначення конкретних організаційних форм надання інформації, правових умов використання певних її форм.

11. Первинність створення інформації.

Цей принцип свідчить про те, що внаслідок того, що інформація є результатом особливого виду людської діяльності – інтелектуальної, яка здійснюється на основі наявних знань і інформації, принципово можливі випадки коли однакові результати інформаційної діяльності можуть бути досягнуті незалежно і “одночасно” декількома юридичними або фізичними особами.

Таким чином, дотримання названого принципу при формуванні конкретних норм інформаційного права вимагає створення правових механізмів фіксації юридичного факту моменту створення конкретної інформації та фіксації авторства її творців.

12. Обмеження доступу до інформації.

На перший погляд цей принцип вступає в протиріччя з першим і основним принципом інформаційного права – свободи одержання і поширення інформації. Однак, українське законодавство містить великий масив правових норм, які встановлюють обмежений режим доступу до певної інформації з метою захисту законних прав і інтересів суб'єктів інформаційних відносин. Оскільки всі ці обмеження є виключенням з першого основного принципу інформаційного права, то вони повинні бути досить чітко і однозначно виписані у відповідних правових нормах.

Таким чином, дотримання названого принципу при формуванні конкретних норм інформаційного права вимагає створення правових механізмів визначення режиму доступу до інформації, віднесення конкретної інформації до категорій з обмеженим доступом і регламентації роботи з нею.

13. Обов'язковість опублікування.

Цей принцип свідчить про необхідність обов'язкового оприлюднення інформації, що має відношення до прав і свобод, здоров'я людини, а також інформації про діяльність органів державного управління всіх рівнів, про прийняті рішення, які мають суспільний інтерес.

Таким чином, дотримання названого принципу при формуванні конкретних норм інформаційного права вимагає створення правових механізмів визначення переліку видів інформації, що повинна бути в обов'язковому порядку оприлюднена, встановлення обов'язків посадових осіб або органів державного управління щодо оприлюднення такої інформації, встановлення регламенту її оприлюднення.

14. Взаємна гармонізація інформаційного права і всієї системи вітчизняного законодавства.

Цей принцип свідчить про необхідність врахування тієї обставини, що за своєю сутністю інформаційні відносини мають двояку природу. З однієї сторони інформаційні відносини мають самостійний, самодостатній характер, а з іншого боку – вони відіграють допоміжну роль при реалізації більшості інших відносин у суспільстві. Отже, мають місце правові норми власне інформаційного законодавства і правові норми інших галузей права, що регулюють інформаційні відносини, які мають місце у відповідних сферах людської діяльності.

Таким чином, дотримання названого принципу при формуванні конкретних норм інформаційного права вимагає створення організаційних механізмів забезпечення взаємної гармонізації положень інформаційного права з іншими галузями вітчизняного законодавства.

15. Гармонізація українського інформаційного законодавства з міжнародним законодавством і законодавством інших країн.

Цей принцип свідчить про визнання того факту, що інформаційні технології в сучасному світі мають трансграничний характер. Це стосується в першу чергу телебачення й Інтернету. Безсумнівно, до таких технологій варто віднести мереживі комп'ютерні технології, що забезпечують роботу великої кількості міжнародних проектів, наприклад, міжнародні наукові мережі, міжнародні карткові платіжні системи тощо. Реалізація цивільних правовідносин за допомогою подібних технологій вимагає гармонізації українського інформаційного законодавства з відповідними нормативно-правовими актами різних країн, а з врахуванням того, що вже існує цілий пласт міжнародних угод у цій сфері, то і гармонізації з міжнародним законодавством.

Таким чином, дотримання названого принципу при формуванні конкретних норм інформаційного права вимагає створення організаційних механізмів забезпечення гармонізації положень інформаційного права України з міжнародним законодавством і законодавством інших країн.

Висновки.

Запропонована в роботі система принципів інформаційного права України відрізняється достатньо повним врахуванням основних ідей, положень, підходів, які визначають стратегію, напрями, тенденції розвитку правового регулювання інформаційних відносин.

Сформульовані принципи інформаційного права України можуть бути використані, насамперед, у процесі формування власне інформаційного законодавства, а також у процесі правозастосування існуючих правових норм, що регулюють інформаційні відносини. Варто звернути увагу на те, що сформована система принципів інформаційного права не є остаточною, тому що в діалектичному процесі створення конкретних правових норм інформаційного законодавства і розвитку загальної системи права держави, правосвідомості в Україні принципи можуть піддаватися відповідним змінам, як по кількості, так і по змісту.

У цілому система принципів інформаційного права повинна удосконалюватись з розвитком інформаційного законодавства, але на початковому етапі становлення інформаційного права запропоновані принципи необхідні для реалізації системного підходу при його побудові.

Використана література:

1. Теория государства и права / Под ред. А.С. Пиголкина. – М., 2003. – 154 с.
2. Баранов О.А. Информатизация та відкритість влади як засіби демократизації суспільства: Матеріали “круглого столу”; доповідь) – К: Альтерпрес, 2003. – С.37 - 44
3. Копылов В.А. Информационное право. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристь, 2004. – 512 с.
4. Копылов В.А. О теоретических проблемах становления информационного права // Информационные ресурсы России. – 1998. – № 3(40).
5. Баранов А.А. Информационный суверенитет или информационная безопасность // Национальна безпека і оборона. – 2001. – № 1. – С. 70 - 76.
6. Чубукова С.Г. О принципах информационного права // Электронный журнал “Российское право в Интернете”. – 2003. – № 3.
7. Гавловский В.Д. Інформаційне законодавство України: від інкорпорації до кодифікації // Систематизація законодавства України: проблеми теорії і практики: Мат. Між нар. науково-практ. конф. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1999. – С. 289 - 292.
8. е-будущее и информационное право / В.М. Брижко, А.А. Орехов, О.Н. Гальченко, В.С. Цимбалюк. Под ред.: Р.А. Калюжного, Н.Я. Швеца. – К. Интеграл, 2002. – 264 с.
9. Калюжный Р., Гавловский В., Цимбалюк В., Гуцалюк М. Питання концепції реформування інформаційного законодавства України // Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні. – К., 2000. – С.17 - 21.
10. Основи інформаційного права України: Навч. посіб. / За ред. М.Я. Швеца, Р.А. Калюжного, П.В. Мельника. – К.: Знання, 2004. – 274 с.

